

Franjo VELČIĆ

Krk i Kvarner u vrijeme Prvoga svjetskog rata u autobiografskim zapisima dr. Ante Pilepića (Mali Lošinj, 1887. – Split, 1968.)

Izv. prof. dr. sc. Franjo VELČIĆ
Biskupski ordinarijat Krk
Ul. biskupa A. Mahnića 18
51 500 Krk
franjo.velcic@ri.t-com.hr

UDK 94(497.572)"1914/1918"(093.3)
Izvorni znanstveni članak

Kvarnerski otoci, zajedno s Istrom i Dalmacijom, postali su tijekom raspada Austro-Ugarske Monarhije „ničija zemlja“ za kojom su se pomamile ponajprije Kraljevina Italija, kao članica Antante, ali i druge političke sile koje su imale svoj plan o načinu rješavanja novonastalog južnoslavenskog političkog pitanja. U tom previranju, uz brojne političare i javne djelatnike, koji su inače poznati historiografiji onoga vremena, aktivno je o svemu tome promišljao, ocjenjivao i sudjelovao, posebno svojim pisanjem, mladi i ambiciozni krčki svećenik – don Ante Pilepić, tada tajnik krčkoga biskupa dr. Antuna Mahnića, koji je u rukopisu ostavio autobiografiju koju je u tijeku Drugoga svjetskog rata u Splitu, u skrovištu, pokušao sastaviti na temelju osobnog dnevnika koji je započeo pisati u svojoj petnaestoj godini kao mladi školarac u Port Saidu u Egiptu, gdje je proboravio svoje mlade dane.

Ključne riječi: *Krk, Kvarner, Prvi svjetski rat, autobiografski zapisi, Ante Pilepić (1887. – 1968.).*

Uvod

Kvarnerski otoci, zajedno s Istrom i Dalmacijom, makar ostali pošteđeni neposrednih ratnih sukoba i borbenih djelovanja zaraćenih snaga u Prvome svjetskom ratu, postali su tijekom raspada Austro-Ugarske Monarhije „ničija zemlja“ za kojom su se pomamile ponajprije Kraljevina

Italija, kao članica Antante, ali i druge političke sile koje su imale svaka svoj plan o načinu rješavanja novonastalog južnoslavenskog političkog pitanja.

U trenutku kada su se stare strukture raspadale, a nove još nisu bile jasne i definirane, trebalo je brzo djelovati i uvjeravati one koji su krojili sudbinu tadašnje Europe, tj. sile pobjedničke Antante, što je najbolje za one koji dotad nisu bili politički i državni čimbenici, a to su bili južnoslavenski narodi u sklopu Austro-Ugarske Monarhije. U tom previranju, uz brojne političare i javne djelatnike, koji su inače poznati historiografiji onoga vremena, aktivno je o svemu tome promišljao i ocjenjivao, ali i sudjelovao u tome, posebno svojim pisanjem, mladi i ambiciozni krčki svećenik – don Ante Pilepić, tada tajnik krčkog biskupa dr. Antuna Mahnića. On je ostavio u rukopisu autobiografiju koju je u tijeku Drugoga svjetskog rata, dok su bombe padale na Split, u skrovištu pokušao sastaviti na temelju osobnog dnevnika koji je započeo pisati u svojoj petnaestoj godini kao mladi školarac u Port Saidu u Egiptu, gdje je proboravio svoje mlade dane.¹

Budući da je dr. Ante Pilepić nedovoljno poznat na otoku Krku i šire u našoj domovini, evo kratkoga životopisa tog zaboravljenoga vjerskog, kulturnog i rodoljubnog djelatnika.²

Ante Pilepić rođen je u Malom Lošinj u 7. svibnja 1887. godine od oca podrijetlom Kastavca i majke Lošinjanke, rođene Morin. Solidnu izobrazbu stekao je u zavodu školske braće Frères des écoles chrétiennes u Suez, u Egiptu, zatim završio Nautičku školu u Malom Lošinj u položivši poručnički ispit, a svoje teološko obrazovanje, kao pripremu prema svećeništvu, završio je na zadarskom teološkom učilištu. Dolaskom u Krk, krčki biskup dr. Antun Mahnić ga je 1911. godine zaredio za svećenika i kao njegov višegodišnji tajnik tijekom sljedećih 17 godina bio je blizak svim društvenim događanjima u gradu Krku i šire na području Krčke biskupije do odlaska na jednogodišnju, privremenu ispomoć u Splitsko-makarsku biskupiju, kod biskupa dr. Kvirina Klementa Bonefačića, Bašćanina koji ga je vrlo dobro poznao i cijenio te kao malolo-

---

1 Njegovi autobiografski rukopisi, napisani u više bilježnica čuvaju se u: Biskupski arhiv Krk (nadalje: BAK), *Ostavština svećenika Anta Pilepića*.

2 Usp. BOZANIĆ, 2012, 156.

šinjski župnik uputio Pilepića u sjemenište, a dogodilo se da je u Splitu ostao do smrti, tj. do 1968. godine.³

U svojim autobiografskim zapisima Pilepić bilježi i zbivanja tijekom Prvoga svjetskog rata, kada je i osobno bio angažiran pisanjem predstavki i memoranduma visokim političkim državnim delegacijama i posebno tadašnjim zapovjednicima mornaričkih flota sila Antante koji su neposredno nakon završetka Prvoga svjetskoga rata plovili akvatorijem Riječkoga zaljeva te u francuskim i talijanskim novinama onoga vremena. Bio je to njegov, nama nedovoljno poznat doprinos borbi za afirmaciju hrvatskog identiteta Istre i kvarnerskih otoka u tijeku Prvoga svjetskog rata. U ovom izlaganju izvući ćemo iz njegova rukopisa one zanimljive datosti koje se neposredno odnose na prilike na otoku Krku i kvarnerskim otocima te iz njegova kuta gledanja moći ćemo naslutiti geopolitičku i stratešku važnost ovih područja u međunarodnim odnosima toga vremena.

U svojim zapisima Ante Pilepić bilježio je glavne ratne događaje i, što je za nas posebno važno, svoja promišljanja i osjećaje. No bio je svjestan da njegove ratne zabilješke trebaju biti ispravljene i dopunjene prema tadašnjim njemu poznatim i mjerodavnim tiskanim radovima Slovenca Silva Kranjeca, koje je 1925. i 1928. izdalo Društvo sv. Mohorja u Celju, a to su „Pregled zgodovine S. H. S.“ i „Kako smo se zedinili“, i to zato što je bio svjestan da se u tijeku rata nije moglo imati točne i potpune informacije zbog izvanrednog, ratnog stanja i sveprisutne medijske cenzure, pa ni novine nisu mogle ni smjele sve objavljivati.⁴

Kako je Ante Pilepić doživljavao početak Prvoga svjetskog rata? Početak rata shvaćao je kao agresiju na tadašnju Austro-Ugarsku Monarhiju o kojoj je već promišljao kao budućoj trijalističkoj monarhiji koja je, prema njegovu mišljenju, trebala biti najbolje rješenje za južnoslavenske narode. Evo kako on to, u trećem licu jednine, opisuje: „‘Austrijanština’ nije ipak iščezla iz Antina srca. Borba protiv hrvatstva bila je osobito žestoka i odlučnija u ugarskoj poli Monarhije, dok je ona u austrijskoj poli bila blaža. Tako se njemu činilo. Nastup nadvojvode Franje Ferdinanda, za trializam pružao je Anti najbolje rješenje za Hrvate. Činjenica da su

---

3 Više o odnosima Bonefačića i Pilepića vidi u: VELČIĆ 2021, 293-318.

4 Usp. BAK, Ostavština svećenika Anta Pilepića, Bilježnica II., str. 158.

Madžari bili neprijateljski raspoloženi protiv nadvojvode utvrđivala ga je u tom uvjerenju. A ni Nijemci u Austriji nisu bili za Ferdinanda. Združenje svih Hrvata, Slovenaca i Srba u samostalno državno tijelo pod žezlom habsburške monarhije, ono što su naime tražili narodni zastupnici u 'svibanjskoj deklaraciji' g. 1917., to je bilo ono što je Ante želio. On je bio uvjeren da kad bude to rješenje ostvareno, sjeverni Slaveni će tražiti isto za sebe, Monarhija će postati federacija a upliv Madžara bit će sveden na ono koliko oni vrijede u Monarhiji. Trijalističko rješenje je oduševljavalo Antu ne samo zato što je ono bilo pravedno i što je uglavnom odgovaralo narodnim željama nego i zato što su u tom novom državnom tijelu katolici bili u većini te će moći slobodno vršiti svoje apostolsko djelovanje među pravoslavicima u duhu Ćirilometodske ideje, od koje je Mahnić bio veliki pobornik.⁵

Sam atentat u Sarajevu Pilepić unosi u svoj dnevnik već sljedećeg dana: „29. lipnja 1914. Ubojička ruka Srbina Principa prekinula je (jučer) browningom u Sarajevu život prijestolonasljednika Franje Ferdinanda i supruge mu kneginje Sofije Hohenberg. Taj je strašan zločin zavio u crno cijelu Monarhiju, ali napose Hrvate, kojima je oduzeta najbolja nada.“⁶ Jasno je da je ovdje Pilepić već mislio na zamisao trijalističke monarhije.

U tom dijelu svoga dnevnika on potanko opisuje situaciju nakon sarajevskog atentata, tj. austrijski ultimatum Kraljevini Srbiji, navještaj rata i slično, što nam je inače poznato iz opće historiografije.

No već 1. kolovoza (1914.) Pilepić bilježi: „Rat! Eto riječi koja je na svim ustima, koja se tiska po svim novinama, koja leti po brzojavnim žicama. Istraga (o umorstvu nadvojvode), koja je trajala preko dvadeset dana, dokazala je da je atentat zasnovan u Srbiji, da su ga srpski časnici i činovnici podupirali te da su bombe, koje su bile predane atentatoru, napravljene u vojnom arsenalu u Kragujevcu. Austrija je 23. prošloga mjeseca (tj. 23. srpnja, moja op.) napravila *démarche* u Beogradu i predala notu u kojoj zahtijeva da se kazne svi sukrievci i da srpska vlada dade čvrste garancije da će zapriječiti propagandu protivnu interesima Monarhije. Odgovor se je imao predati 25. istoga mjeseca do 6 s. na večer.“⁷

---

5 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 157-158.

6 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 159.

7 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 159.

I nastavlja Pilepić: „Budući da Srbija nije htjela pristati na sve zahtjeve, austro-ugarski poslanik barun Giesl otputovao je iz Beograda u subotu 25. srpnja, malo poslije 6 sati. Kroz noć bila je naredena mobilizacija osam vojnih zborova. Odnosna je naredba stigla u Krk u 2 sata poslije ponoći (tj. 26. srpnja). Oko 5 sati kočije su odnijele plakate po otoku. Bili su pozvani rezervisti. U 2 sata poslije podne (26. VII.) drugi su plakati pozvali pod oružje narodne ustaše (do 42 godine). *Dvadeset i osmoga* navješten je rat, a kralj je izdao manifest ‘svojim narodima’; u njemu on razjašnjuje razloge svom koraku i poziva narode na rat. Odmah je došlo do sukoba između austrijske i srpske vojske. Vijesti javljaju da su Austrijanci osvojili Beograd. Sinoć, 31. (srpnja) novi su plakati pozvali pod oružje druge zborove te rezervu mornarice i ovogodišnje novake nekih pokrajina, između kojih Istre i Dalmacije. – Međutim naše vlasti dale su se na hapšenje ‘sumnjivih osoba’. Među ostalima uhapšeni su načelnik, tajnik i župnik Milovčić u Baški, sudac Peršić u Krku, učitelj Rubinić u Korniću (podpredsjednik ‘Hrvatske Škole’ – katoličke učiteljske organizacije za Istru).“ I citiram doslovno kako zaključuje Pilepić: „Neka Bog samo blagoslovi naše oružje a neka triumf nad Srbima bude za Hrvate početak prave slobode!“⁸

Rat se razbuktavao i već 4. kolovoza Europa je bila u plamenu. A već 15. kolovoza Pilepić piše:

„Četvrtoga kolovoza Engleska je navijestila rat Njemačkoj i zatvorila Gibraltar. Šestoga je Austrija navijestila rat Rusiji a Srbija Njemačkoj, a osmoga Crna Gora Austriji. Odjel austrijske mornarice, pod zapovjedništvom Lošinjanina fregatnog kapetana Antuna Case (Kaze) blokira Crnogoru. Trinaestoga na večer došla je na otok naredba da se smjesta imaju otpremiti u nutrinu zemlje državni i civilni arhivi te novac. Sve otišlo jučer. Očekuje se napadaj neprijateljskih flota na naše ratne luke i eventualno zauzeće Primorja.

18. VIII. Engleska je trinaestoga navijestila rat Austriji. Kao razlog navodi se taj, što se nalazimo u ratnom stanju s Francuskom. – Jučer je došao nalog (tj. 17. kolovoza) da svjetionici ne smiju gorjeti svjetlo, a na večer bilo je u gradu potpuno zamračenje.“⁹

---

8 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 160.

9 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 161-162.

Daljnji tijek rata Pilepić ovako opisuje:

„26. VIII. Nijemci pobjeđuju na veliko i na Zapadu i u Rusiji. Austrijska vojska gotovo miruje, ne zato što bi bila slabija ili manje hrabra od Njemačke nego zbog ponašanja susjedne Italije. Ona traži razlog da napadne Austriju. Kad je naša vojska bila spremna da okupira Srbiju, talijanska se vlada javila: to ne smije biti ili će biti rat. Austrija je bila prisiljena da popusti i povuče svoje čete, a *Korrespondenz – bureau* javlja da je sada naša glavna zadaća potući Rusiju a da druga akcija, kaznena protiv Srbije, je sada nuz-akcija. Papina smrt (Pijo X. umro je 20. kolovoza 1914. moja op.) je izazvala žalost u cijelom svijetu. I 'Srbobran' žali velikog pokojnika.

3. IX. *Habemus Pontificem*, Imamo Papu BENEDIKTA XV., Jakova Kardinala della Chiesa.“¹⁰

Talijanska ratna politika

Pilepić je u svojim zapisima posebnu pažnju obraćao na talijansku politiku prema istočnojadranskoj obali, odnosno prema neriješenom „jadranskom pitanju“ jer je znao da se tu neposredno radi o opstanku hrvatskog identiteta na tim prostorima. Stoga već drugog listopada Pilepić komentira:

„2. X. 'Saveznička' Italija igra, dalje, najgoru ulogu u ovom ratu. Narod hoće rat s Austrijom. Štampa piše da sada treba osloboditi Trst, Istru, Friul, Dalmaciju, Trident. Ovih je dana došao iz Padove Isusovac o. Gattin. On nam reče, da vojnici danomice polaze na sjevernu granicu. I Austrija šalje svoje tamo. Petnaestoga rujna, čuo sam, održao se u Gorici veliki koncert, kojemu su prisustvovala sve ličnosti, i nadbiskup. Svirala se austrijska, njemačka himna pa i talijanska *Marcia Reale!* Gorički Talijanci nose puceta s talijanskim bojama obrubljena crno-žutim rubom!

28. *veljače* 1915. Prije nekih 10 dana počeli smo jesti (u Krku, moja op.) crni ratni kruh. Dobar je. –

23. III. Pitanje kruha je sve aktuelnije. Nema ga. U Beču su već bile demonstracije. Madžarska, koja ima hrane, ne će da je daje Austriji, nego

---

10 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 163-164.

naprosto plijeni i ono što iz Austrije dolazi na naše otoke preko Rijeke. Kao da se radi o neprijatelju! Naredba veli: 'Dok se glede toga pitanja ne svrše pregovori, koji su u toku'. (Kranjec: 26. IV. Antanta je pridobila za saveznicu Italiju te joj u Londonskom paktu obećala, osim Južnog Tirola, također Istru s Idrijom i Vipavom te Sjevernu Dalmaciju s otocima. Protiv tog zahtjeva Italije digli su se jugoslavenski političari, koji su na početku rata napustili Austro-Ugarsku te su 1. svibnja u Londonu ustanovili Jugoslovenski Odbor pod predsjedništvom dra. Ante Trumbića, koji će propagirati u Zapadnoj Europi i u Americi ideju o oslobođenju austro-ugarskih Jugoslovena. Pristupilo se također organiziranju dobrovoljačke legije, sastavljene od bivših ratnih zarobljenika, koja će se boriti u ruskoj i srpskoj, kasnije i u talijanskoj vojsci, protiv austrijske vlasti.

23. svibnja. Duhovi. Večeras oko 6.30 sati stigla je brzopjavna vijest da je Italija navijestila rat Austriji. Kucnuo je odlučan čas. Talijanski parlament se sastao 20. ovog mjeseca. Salandra je držao govor, u kojem je htio dokazati, da je Austrija prva prekršila svoje obaveze jer je navijestila rat Srbiji i tako poremetila ravnotežu na Balkanu i zapalila svjetski rat. Izjavio je, da je talijanska vlada otkazala savez s Austrijom već 4. ovog mjeseca. Pozvao je sve na slogu za obranu prava kraljevine. Cijeli je parlament aklamirao osim 54 oficijelnih socijalista, koji su se držali pasivno. 357 glasova podijeljeni su Vladi sve oblasti potrebne za iznimno stanje. Senat je istog dana odlučio u istom smislu. Naš je poslanik već 18. o. mj. napustio Rim. Tako je Trećoredac o. Stanko Dujmović¹¹ javio iz Rima dopisnicom, koja je danas stigla, svome vrhovnom poglavaru Ocu Piju Dujmoviću.¹²

25. V. U Trstu su bile velike demonstracije protiv Talijana. Narod je razbijao njihove dućane. Priča se da je svjetina srušila *Caffe Fabris*, leglo iredentista i zgradu lista 'Il Piccolo'. – Priča se da je u Cresu internirano preko 100 Talijana i Talijanaša, u Puli preko 500. – Jučer je ovdje bila strvnja svih godišta, od 17 do 50 godina. Iz grada uzeto ih je oko 60. Otputovali su jutros brodom 'Bakrom'. Paralo je srce. Ali dužnost! Samo kad bi te silne žrtve urodile pravednost i mir! (str. 168.)

11 O. dr. Stanko Dujmović, TOR, iz Dubašnice, rođen u Portu na Krku 27. siječnja 1866., a zaređen za svećenika 1889. godine. Umro u Herceg Novom 25. veljače 1940. godine i tamo pokopan. Više o njemu v. BOZANIĆ 2012, 108.

12 O. dr. Pijo (Pavao) Dujmović, Tor, iz Dubašnice, rođen u Portu na Krku 20. studenoga 1870. Zaređen za svećenika u Zadru 1894. godine. Umro je u Zagrebu 21. srpnja 1935. i pokopan na Mirogoju. Vidi: BOZANIĆ 2012, 107-108.

1. lipnja. Stižu vijesti o hapšenju načelnika i dvojice učitelja u Velom Lošinj u te općinskog tajnika Bracco u Nerezinama. – Naša je vojnička vlast izdala ‘dopisnicu vojne pošte’, *Feldpostkorrespondenzkarte*, s porugljivom osmrtnicom Italiji. Nadnevak 23. V. 1915. – Od jutros sva su zvona na crkvenim zvonnicama umukla. Je li to mjera opreza da se ne daju eventualni znakovi neprijetelju?

9. VI. Talijanski zrakoplov – balon ‘Città di Ferrara’ bacio je jučer oko 3.30 s. nekoliko bombi na tvornicu torpeda i na brodogradilište ‘Danubius’ na Rijeci. Progonio ga je hidroplan te ga jugozapadno od Lošinja srušio. Zarobljena su dva časnika i pet mornara.

11. VI. ‘Città di Ferrara’ je bio bacio bombe i na Šibenik. Hidroplan, koji ga je oborio, nosio je broj 48. Torpiljarke su spasile momčad. Poginuli su samo zapovjednik i pilot. Zarobljenici i olupina balona odneseni su u Pulu.¹³

Nakon ovih nekoliko faktografskih ratnih podataka Pilepić prelazi na nekoliko naših unutarnarodnih pitanja te bilježi i politička zbivanja u Zagrebu, osobito sazivanje Hrvatskog sabora koji će donijeti neke povijesne odluke. Naime, nakon gotovo jednogodišnjeg prekida, Sabor se 14. lipnja 1915. sastao na prvo ratno zasjedanje. S obzirom na to da je režim tolerirao prilično slobodne političke rasprave, čak i one koje su pogadale i same temelje Monarhije, hrvatska je ratna politika realno i jasno očitovana. Zastupnici su radili pod vrlo teškim bremenom ratnih žrtava jer su hrvatske zemlje za rat dale oko pola milijuna ljudi, od kojih je oko 100.000 poginulo.¹⁴ Pilepić ovako bilježi 15. lipnja 1915.:

„15. VI. Jučer (tj. 14. lipnja) je otvoren hrvatski Sabor u Zagrebu. Njegova će sjednica ostati zabilježena u povijesti hrvatskoga naroda. Sve su se strane složile i dogovorile s banom a predsjedatelj Magdić dao je u ime cijeloga Sabora izjavu u kojoj se izriče nada, da će žrtve koje naš narod doprinosi u ratu uroditi poslije rata blagoslovljenim plodom, tj. narodno ujedinjenje u jedno jedinstveno tijelo na osnovu narodnog načela. Pljesku i oduševljenju u saboru nije bilo kraja ni konca. U galeriji

---

13 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 169. Tu se Pilepiću morala očitog dogoditi pogreška u pisanju kad je letjelica istog imena bila oborena ranije kod Lošinja, stoga ovdje treba provjeriti iskaz.

14 Usp. https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_politika_u_Prvom_svjetskom_ratu#cite_note-Du%C5%A1an42-1 (konzultirano: 23. rujna 2021.).

su bili prisutni Spinčić i Laginja. U Zagreb su za ovu prigodu stigli prof. Ambroz Haračić iz Maloga Lošinja, dr. Ante Dulibić iz Šibenika i Don Frano Ivanišević. Neka nas ovi sudbonosni časovi vide sve zajedno! Živjeli! Bog blagoslovio a Madžari i Europa razumjeli riječi našega Sabora!“¹⁵

Nakon godinu dana plamen rata ubrzo je zahvatio cijelu Europu. Pilepić je naslućivao odakle prijeti opasnost istočnoj obali Jadrana. Stoga ovako bilježi u svojim zapisima: „Njemačka se stavila uz bok Austriji ali treća ‘saveznica’, Italija, nije se priključila. Odmah se počelo govoriti o tome, kako će ona čekati zgodnu priliku, a kada se ta pokaže tražiti od Beča neka joj ustupe ‘Trento e Trieste’, a ne bude li išlo milom, mogla bi i vojnički napasti svoga susjeda i ‘saveznika’. Krčki Talijanaši su bili u neprilici. Osobito činovnici, a među njim i dr. Lusina. On se sada pretvorio u protutalianca. U razgovoru s Pilepićem 2. kolovoza on je iskaliao svoj bijes protiv ‘izdajnice’ Italije, i pri tom rekao ‘kad svršimo na sjeveru (u to vrijeme su Nijemci pobjeđivali Ruse) bacit ćemo se na Srbiju i na Italiju, pa ćemo ići barem do Rima’.“¹⁶ Dakle, i u gradu Krku nastala je velika pomutnja među Talijanima i talijanašima. Jer izričito su se našli na „tuđem“, tj. austrijskom teritoriju protiv kojeg se bori Kraljevina Italija, njihova matična domovina.¹⁷

Na samu godišnjicu početka oružanog sukoba Pilepić piše:

„28. VII. Na obljetnicu rata. Na kopnu držimo 140.000 km². Naše su vojske pred Varšavom, u Georgievskom, Ivangradom i Rigom. Nijemci se biju u Argonama. Italija je na Soči pokušala dvije ofenzive ali je suzbijena uz ogromne njezine žrtve. Na moru su naši neprijatelji izgubili točno 100 ratnih jedinica a mi, s Turskom, samo 42. Od trgovačke mornarice, potopljeno je do sada 350 neprijateljskih brodova.

22. VIII. Italija je navijestila rat Turskoj – Prigodom Kraljeva rođendana, 18. VIII. malološinjska je općina izdala poziv na pučanstvo za sakupljanje milodara za naše vojnike na talijanskoj fronti (baš na talijanskoj! Kakva revnost!). Izdani su plakati na talijanskom i hrvatskom

15 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 169.

16 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 178.

17 Više o tome vidi: VELČIĆ 2019, 19-50.

jeziku. Potpisan je načelnik Alessandro g. Nicolich. Mislim da je to prvi put da naša općina tako službeno priznaje Hrvate u Malom Lošinjju.

17. siječnja 1916. Pred tri dana naše su junačke čete ušle u Cetinje. Večeras je došla telefonska vijest 'da se je Crnagora predala'. (...)

29. II. (1916.) Szonov je 22. ovog mjeseca održao u Dumi veliki govor u kojem je hvalio Talijane što korak po korak osvajaju zemlje u kojima puk odavna čeka da se vrati talijanskoj domovini. (Tako govori ministar predsjednik Rusije, 'Zaštitnice Slavena'. Sramota!). Gorko je žalio Poljake, kojima Nijemci ne će da daju autonomiju (to govori Rus!).¹⁸

Osim velikog broja naših vojnika u službi Monarhije, bilo je i svećenika koji su službovali kao vojni kapelani. Među njima bio je i Puntar Ivan Maračić. Službovao je u Ljubljani, Sarajevu i Zagrebu. Tijekom Prvoga svjetskog rata bio je na fronti u Galiciji i na Soči, gdje je ranjen, te mu je dodijeljeno radno mjesto bolničkog kapelana u Beču.¹⁹ Njegova vojna kazivanja iz prve ruke bilježi Pilepić u svom dnevniku:

„15. IX. Prenoćio je ovdje divizijski župnik Maračić. Podložio se maloj operaciji, jer ga je konj bacio sa sedla. Sada je na dispoziciji. Puno toga nam je pripovjedao. Učinio je cijelu ofenzivu u Tirolu od 15. IV. do 17. VII., kad je bio ranjen. Prije je bio na Soči. Pričao je da su tu vojnici vukli u šančeve tjelesa drugova koji bi poginuli na otvorenom: trebali su čekati večer, da ih mogu pokopati. Poredali bi ih i čekali. Koji put nije ih se moglo pokapati niti po noći, a onda su vojnici spavali na tako poredanim truplima svojih drugova! Bosanci da su upravo smrdili po mrtvima! – U Tirolu bilo je za ofenzive 7 zborova (350.000 ljudi). Gubici maleni jer artiljerija izvrsna a Talijani bježali. Neka je regimenta (u njegovoj diviziji) imala samo četiri mrtva u jednom mjesecu! Zapitao Maračić jednog zarobljenog talijanskog kapetana: 'Zašto tako bježite?' Odgovorio: *Ma se i cannoni spaccano le montagne!* [Ali kad topovi razbijaju planine!]. Imali smo, veli Maračić, topova od 48 cm. Linijski top od 35 cm nosio je 35 km. U bijegu Talijani ostavljali su sve: municiju, provizije, pripravljene stolove. U jednom našem lovačkom bataljunu svaki vojnik dobio po jedan sir, što se našlo u talijanskim šančevima. U Arsienju sve

---

18 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 172.

19 Ivan Maračić rođen je u Puntu 12. siječnja 1871., a za svećenika je zaređen 15. srpnja 1894. godine. Više o njemu vidi: BOZANIĆ 2012, 135-136.

je ostalo u redu. Apoteke su bile netaknute. Sam župnik uzeo je, iz jednog vojničkog magazina, jedan oficirski kaput i jedan ogrtač. Uz to, jednu talijansku artiljerijsku sablju za uspomenu.

Još nam je divizijski župnik Maračić pripovijedao o političkim prilikama. (...) Car Karlo je u veljači 1917. preko princa Siksta Burbonskoga u Parizu započeo pregovore za posebni mir. Karlo je bio pripravan da, među ostalim, omogući Srbiji izlaz na more, ali taj je njegov račun prekrizio talijanski ministar Sonnino, koji je tražio apsolutno izvršenje Londonskog pakta.

Vlada je napokon sazvala parlamenat. To je bilo poslije tri godine apsolutizma. Vanjski i nutarnji događaji su prisilili Bečku vladu da to učini. Svi hrvatski i slovenski poslanici već su se ranije bili združili u 'Jugoslavenski klub', kojemu je dr. Korošec bio predsjednik, a dr. Laginja tajnik. Na prvoj sjednici parlamenta, poslije izjave dra. Stanjeka u ime 'Českoga kluba' pročitao je dr. Korošec ovu izjavu: 'Potpisani poslanici, združeni u Jugoslavenskom klubu izjavljuju da zahtijevaju na temelju narodnoga načela i hrvatskoga državnog prava, da se sve zemlje Monarhije, u kojoj stanuju Slovenci, Hrvati i Srbi, sjedine u samostalno državno tijelo pod žezlom habsburške-lotarinske dinastije, to će tijelo biti slobodno svakoga gospodstva tuđih naroda i izgrađeno na demokratskom temelju. Oni će se svim silama zauzeti za ostvarenje svojega jedinstvenoga naroda. Oni će jedino uz tu ogradu sudjelovati u radu parlamenta.' Hrvatsko državno pravo je naglašeno na zahtjev pravaških poslanika iz Dalmacije. To je glasovita svibanjska izjava za koju su se izjavile mnoge općine i organizacije. Njoj se je pridružila Starčevićeva stranka prava u hrvatskom saboru; pridružili su se također bosanski Srbi i Hrvati.²⁰

Na Krfu su se srpska vlada i Jugoslavenski odbor složili o budućoj državi koja je imala obuhvatiti sve Srbe, Hrvate i Slovence pod dinastijom Karađorđevića. Taj Krfski pakt potpisali su u srpnju 1917. godine dr. Trumbić u ime Jugoslavenskog odbora i Nikola Pašić u ime srpske vlade. Hrvati u domovini nikako nisu zadovoljni korakom Jugoslavenskog od-

---

20 Tom svibanjskom deklaracijom iz 1917. godine, prihvaćenom od zastupnika austrijskog parlamenta iz Slovenije, Dalmacije i Istre kojom se zasniva konstitucija južnoslavenske države u sklopu Habsburške Monarhije, izazvala je gotovo jednodušnu potporu u Hrvatskom saboru.

bora. U Zagrebu su se sastali Laginja, Spinčić, Pavelić, Lorković i još neki političari i po dr. Bardu, koji je u kolovozu prešao u Švicarsku, priopćili su svoje nezadovoljstvo Jugoslavenskom odboru. Oni su htjeli da se najprije združe sve hrvatske zemlje, a tek zatim da im postupno pristupe Slovenija i Srbija. Paktom nisu bili zadovoljni ni socijalisti, ni srpska opozicija ni Srbi u Americi, a pogotovo ne hrvatsko-srpska koalicija i franckovci u Hrvatskoj. U Zagrebu su sjednice Sabora bile vrlo burne.²¹

Pilepić o Wilsonovim točkama

Predsjednik Sjedinjenih Američkih Država Thomas Woodrow Wilson objavio je 8. siječnja 1918. četrnaest točaka, kao vojne ciljeve Amerike. S time je Pilepić bio na vrijeme upoznat i samo konstatira:

„Deseta točka traži autonomni razvoj austro-ugarskih naroda. Neraspoloženje Wilsona i engleskog predsjednika Lloyd-Georga²² a i opozicije u Srbiji uplivali su negativno na Pašića (a i njegovo velikosrpstvo koje Kranjec ne spominje). On se nije više zalagao za ‘Prečane’.”²³

U nastavku Pilepić samo jezgrovito bilježi tijek zbivanja:

„26. rujna Bugarska, uslijed proboja njezine solunske fronte, zamolila je mir. I Nijemci su doživjeli veliki poraz na zapadnoj fronti. Austro-Ugarska, Njemačka i Turska prihvatile su Wilsonove točke te 3. listopada zamolile mir.

Tri dana kasnije, to jest 6. listopada, ustanovljuje se u Zagrebu Narodno Vijeće za Slovence, Hrvate i Srbe (SHS) u austro-ugarskoj Monarhiji. Predsjednikom Narodnoga Vijeća izabran je dr. Anton Korošec.

Na 26. listopada Narodni Savjet (Vijeće) u Zagrebu izdaje naredbe za održanje mira u zemlji. Određuje: 1. organiziranje narodne straže; 2. ustanovljenje Mjesnih odbora Narodnoga Savjeta, koje treba njemu prijaviti.

Na 28. listopada Austro-ugarska odgovara Wilsonu da prima njegove uvjete. Kralj Karlo priznaje Narodni Savjet SHS u Zagrebu kao novu zakonitu vlast. Njemu predaje ratnu mornaricu. Staro Zapovjed-

---

21 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 173-174.

22 U to vrijeme Earl Lloyd-George of Dwyfor bio je premijer Ujedinjenog Kraljevstva.

23 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 174.

ništvo se službeno predaje novom zapovjedniku u Pulju. Hrvatska se zastava vije nad ratnim i trgovačkim gradovima na Jadranu. Nestalo je Austro-Ugarske Monarhije!

29. X. Narodno Vijeće u Zagrebu preuzima vlast nad svim zemljama bivše Austro-Ugarske u kojima prebivaju Hrvati, Srbi i Slovenci a Hrvatski Sabor ukida sve granice i državno pravne odnose između Hrvatske, Slavonije i Dalmacije i Istre s jedne strane te Ugarske i Austrije s druge. Tako je i Rijeka prisjedinjena Hrvatskoj. Na magistratu i na brodovima u luci leprša hrvatska zastava.²⁴

U svojim zapisima Pilepić ponekad, posebno u mlađim godina, unosi i svoja duhovna raspoloženja. Pa tako bilježi i ovo: „Uoči Svih Svetih na večer Ante se ispovijeda u stolnoj Crkvi. Nešto je znao o velikim događajima prošlih dana ali vijesti nisu bile jasne. Najednom ga uzbuđuje vika i krika na ulici. Čuje se i štropot razbijenih stvari. Do njegovih ušiju dopiru poklici: *Abbasso l' Austria! Viva la liberta! Dolje Austrija! Živjela sloboda! Svjetina ruši table na uredima*. Tako je započelo doba 'slobode' za hrvatski narod!

Međutim, na talijanskoj granici, kako je kasnije Ante doznao, Vrhovno zapovjedništvo austro-ugarske vojske ponudilo je Talijancima primirje 29. listopada. Talijanskim računima nije odgovaralo da odmah sklope primirje. Trebalo je čekati raspad austro-ugarske vojske, kojoj je zapovijedao slavni Borojević, da talijanske čete mogu napredovati bez borbe i tako proslaviti veliku pobjedu kojom će se narod opijati. Ali dok su Bosanci bili u rovovima, to nije moglo biti! Zato je talijansko zapovjedništvo prepustilo preko bojne linije pregovarača, austrijskoga Generala Webera, tek 30. X. Zatim je zateglo s pregovorima – makar Monarhije nije više bilo – i primirje je potpisano tek 3. studenoga u 16 sati. No, ono je imalo nastupiti 24 sata kasnije 4. XI. u 16 sati. To je trebalo Talijanima da mogu bez borbe okupirati neke neobranjene luke, zarobljavati čete, koje su bile bacile oružje, i osvajati 'ratni materijal'. Tako je general Diaz imao što da napiše u svom *Bollettino della Vittoria*. Ali Talijani su bili još daleko od 'svoga' Trsta. Ondje su Slovenci, Talijani i Socijalisti sastavili Narodni odbor koji je preuzeo vlast.

---

24 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 175.

No, Vijeće se je bojalo naroda. Da ih predusretne, ono je 1. studenoga poslalo delegaciju Vrhovnom Zapovjedništvu 'Saveznika' (Antante), koje se zamolilo za pomoć. Delegacija je otputovala s torpiljarkom, kojoj je zapovijedao kapetan Vučetić. No kad je delegacija stigla u Veneciju njezini talijanski članovi obratili su se ne Saveznicima nego talijanskom Zapovjedništvu (koje je možda sve bilo prije uredilo sa Saveznicima). Slovenski delegat dr. Ferfolja uzalud je prosvjedovao. Tek slijedeći dan 2. XI. stigao je odgovor na molbu. Poslao ga je talijanski zapovjednik general Diaz: '*Invierò pronti soccorsi*' – [Poslat ću odmah pomoć]. U ime Narodnog Savjeta (Odbora) u Trstu dr. Tomašić je brzojavno poslao prosvjed Jugoslavenskom Odboru i Antanti. Odgovor je glasio: 'Vaši su zahtjevi bili saopćeni kompetentnim vladama'. Time je sudbina Trsta zapečaćena. Trećega studenoga poslije podne – dakle prije nastupa primirja!!! – talijanski razarači su stigli u Trst. Grad je bio 'zauzet' od slavne talijanske vojske!²⁵

Talijanska okupacija Kvarnera

Takav sličan scenarij kao u Trstu odvijao se i na ostalim našim kvarnerskim otocima. Upravo je Ante Pilepić napisao dva pisma na francuskom jeziku,²⁶ koja je Savjet SHS u Krku poslao zapovjedniku Antantinih snaga u Rijeci jer su krajevi istočno od crte određene Londonskim paktom / ugovorom / bili zaposjednuti u ime Antante. „U Rijeci je bila tada posada francuske, talijanske, srpske mornarice, a bio je nešto Engleza i Amerikanaca.“²⁷

Takvo Pilepićevo djelovanje nije bilo moguće da Talijani ne zapaze. Krčki talijanaši su znali da Pilepić savršeno govori francuski i prilično engleski. Trebalo ga je, dakle, odstraniti. Karabinjeri su ga početkom veljače 1919. uhitili i odveli u internaciju na Sardiniju. Tek zauzimanjem Svete Stolice vraćen je u Krk.

I u internaciji, u Iglesiasu na Sardiniji, Pilepić je 20. listopada 1919.

---

25 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 176.

26 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 278. Na hrvatskom jeziku pismo od 17. studenoga 1918. sadržava zanimljive podatke koji nisu drugdje zabilježeni!

27 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 278.

napisao pismo predsjednicima francuske, odnosno britanske delegacije na mirovnoj konferenciji u Parizu, G. Clemenceau i Lloyd Georgeu. I u tim pismima spominje najprije okupaciju talijanske vojske u Istri i jednom dijelu Dalmacije.²⁸

Kako su Talijani „zauzeli“ Lošinj

Prema Pilepićevu mišljenju, zadnja ratna akcija Prvoga svjetskog rata bila je aneksija, odnosno okupacija grada Maloga Lošinja i zbog toga su Talijani, kao saveznici Antante, odugovlačili dan i sat potpisivanja primirja. Taj čin Pilepić ovako jezgrovito bilježi: „Otok Lošinj su pak, Talijani zauzeli u ime talijanskoga kralja u ponedjeljak, 4. studenoga 1918. godine u 13.30 kad je uplovila u Lošinjsku luku talijanska torpiljarka ‘Orsini’, i pristala uz gat te njezin zapovjednik izjavi mjesnom vojnom zapovjedniku Jugoslavenske mornarice da zauzima grad u ime talijanskoga kralja. Dakle, dva i pol sata prije potpisa primirja. O tome malološinski župnik i dekan dr. Kvirin Klement Bonefačić iz dekanskog ureda 6. studenoga 1918. izvješćuje biskupa Antuna Mahnića, službenim dopisom br. 127.“²⁹

Umjesto zaključka

Kraj Prvoga svjetskog rata za otok Krk, kao i za Istru i Dalmaciju otvorao je nove političke i državotvorne mogućnosti. Već 1917. godina svi-banjskom deklaracijom i samo nekoliko mjeseci kasnije Krfskom deklaracijom pokazuje nam spremnost i otvorenost tadašnjeg političkog vodstva južnoslavenskih naroda za sve moguće političke opcije, od jugounitarističkih do čisto hrvatskih opcija. No na otoku Krku je upravo Ante Pilepić bio prvi koji se osvijestio i uvidio da stvari ne idu dobrim putem.

---

28 Georges Clemenceau bio je tada premijer Francuske, a David Lloyd George premijer Ujedinjenog Kraljevstva. Pilepićeva originalna pisma bilo bi vrijedno pronaći i objaviti kao svjedočanstva za povijest otoka Krka i kvamerskih otoka toga vremena.

29 BAK, Knjiga protokola 1918. Bonefačićev spis protokoliran je pod brojem 1683/1918., ali u pismohrani se ne nalazi. No u navedenom protokolu stoji zapisano: „Lošinj Mali. Dekanski Ured javlja da je 4. o. mj. doplovila u luku talijanska torpiljarka ‘Orsini’, a njezin zapovjednik da je izjavio, da uzimlje grad i otok u ime talijanskoga Kralja. Na tornju župne crkve izvjesiše talijansku trobojku. U Veli Lošinj došli su Talijani 5/XI., Nerezine su zaposjeli 5/XI. Talijansko svećenstvo obih Lošinja radi otvoreno i aktivno s liberalima.“

Naime, tadašnja Europa vrlo je malo znala za Hrvate, jer su Hrvati – smatra Pilepić – valjda prezaposleni svojim unutarnjim zadjevicama, strančarstvom ili nekim sveslavenstvom, malo marili da se za njih znade. Ali upravo u doba tako presudno za njih i „braća“ Srbi malo su za njih marili: njima je bilo glavno imati izlaz na more, a zajednički državni život s Hrvatima katolicima nije im bio na srcu. To su dokazali događaji pri kraju Prvoga svjetskog rata, a pogotovo u kasnijim decenijama. Hrvati na Krku, a i drugdje u prvo vrijeme pobornici Države SHS, gorko su se razočarali. To razočaranje posvjedočilo je i pismo što ga je Ante Pilepić prije povratka iz talijanske internacije na otok Krk i u ime više bjegunaca poslao iz Crikvenice srpskim parlamentarcima i vladi u Beogradu. Pismo je glasilo:

Gospodi u Beogradu.

Dopustite da vam se iz “spašenih” ali ne oslobođenih dijelova domovine javimo.

Kad se slomila Austrija, velike su nam nade rastle u srcu: eto bratske Srbije, rekosmo, koja nas u naručje prima, koja hoće da sve Jugoslavene združi u nerazrješivom zagrljaju.

[str. 314]

“Zora puca, bit će dana” – ta nas je nada sokolila kroz vjekove ropstva. I bje dan. Srca nam zaigrala od neizrecive sreće, kad vidjesmo trobojku nam milu gdje je slobodna i smireno zalepršala na našoj kamenitoj obali na divnom našem Jadranu.

No kroni neprijatelj našega naroda, kao nezasićni jastreb, bacio se na Goričku, na Trst, na Istru, na Dalmaciju.

I vi ste mu to dozvolili.

Ne bijaše im dosta. Na Rijeci, i na istočnim Kvarnerskim otocima vijala se još trobojka. A i vašom je dozvolom Talijan okupirao i te krajeve i poslao je tamo absurškog razbojnika da ih uništi i da uništi narod koji je na njima živio.

Talijani su u okupiranim zemljama vršili svakojaka nasilja: krali, palili, ubijali, pozatvarali bijedne Hrvate i Slovence, proganjali ih, tjerali ih s rodne grude. Recite, što ste vi učinili na obranu tih bjednika? Imali ste

svoga zastupnika u Rimu, koji je donapokon morao skinuti grb s pročelja Legacije i sakriti ga kao da je bio kakav znak sramote.

*Boduli*³⁰

***

Ono što se događalo na kvarnerskim otocima, to se ponovilo i ponavljalo u Istri i Dalmaciji. Što su se Hrvati više opirali, to je stanje postajalo gore. Stoga Pilepić ovako zaključuje: „A takovi su bili počeci ‘novog doba’ u povijesti ‘kulturne’, ali dobrim dijelom i raskršćanjene Europe. Slijedili su Mussolinizam i Hitlerizam, a za njima su došle grozote Drugoga svjetskoga rata i dugog razdoblja poslije njega. Riječi ‘sloboda’ i ‘čovječje dostojanstvo’ i ‘ljudska prava’ bile su izbrisane iz zakonika vrlo velikoga dijela čovječanstva.“ Tako je mislio i pisao Ante Pilepić. Danas, iz povijesne distance gledano – imao je pravo.

---

30 BAK, *Ostavština svećenika Anta Pilepića*, Bilježnica II., str. 313-314.

IZVORI I LITERATURA

Arhivski izvori:

Biskupski arhiv Krk (BAK), *Ostavština svećenika Anta Pilepića; Knjiga protokola 1918.*

Literatura:

BOZANIĆ, Anton, *Svećenici i župe na području Krčke biskupije od 1900. godine do danas*, Krk: Biskupija Krk (izvršni nakladnik Glosa d. o. o. Rijeka), 2012.

VELČIĆ, Franjo, Dva dokumenta o ulozi Talijana i njihovom stavu prema Krčanima Hrvatima i biskupu Mahniću tijekom i neposredno nakon Prvog svjetskog rata, u: *Otok Krk u Velikom ratu 1914. – 1918. Zbornik radova*, ur. Tvrtko Božić, Punat – Novi Vinodolski: Općina Punat i Naklada Kvarner, 2019., 19-50.

VELČIĆ, Franjo, Život i djelovanje krčkog svećenika Kvirina Klementa Bonefačića do biskupskog imenovanja 1923. godine, u: *Što vama kažem, svima kažem! Zbornik radova u čast dr. don Mile Vidovića*, ur. Ivan Armanda, Metković: Ogranak Matice hrvatske u Metkoviću, 2021., 293-318.

***

https://hr.wikipedia.org/wiki/Hrvatska_politika_u_Prvom_svjetskom_ratu#cite_note-u%C5%A1an42-1 (konzultirano: 23. rujna 2021.).

Franjo VELČIĆ

Krk and Kvarner during the First World War in the autobiographical writings of Ante Pilepić (Mali Lošinj, 1887 – Split, 1968)

Summary

The Kvarner islands, together with Istria and Dalmatia, although spared from direct warfare and combat operations by the warring sides during the First World War, became – in the wake of the Austro-Hungarian Monarchy's collapse – a sort of “no man's land” coveted by, firstly, the Kingdom of Italy as a member of the Entente, but also other political powers, each of which had their own plan for how to resolve the newly-emergent South Slav political question. At a moment when the older structures had crumbled, and new ones were not yet clear and defined, it was necessary to act quickly to convince those who were deciding the fate of Europe at the time, i.e., the victorious Entente powers, what was the best for those who were not yet political and state factors, and those were the South Slavs of the Austro-Hungarian Monarchy. In this turmoil, alongside the many politicians and public figures, otherwise well-known to the historiography of that time, a young and ambitious priest in Krk, Rev. Ante Pilepić, at the time Krk Bishop Antun Mahnić's secretary, was actively contemplating, assessing and taking part – especially in his writings – in all of these matters. He left behind a manuscript of his autobiography which, in a shelter during the Second World War, as the bombs were falling on Split, he attempted to compile on the basis of his personal diary that he had begun writing at the age of fifteen as a young schoolboy in Port Said in Egypt, where he had spent his youth. His autobiographical manuscripts, written in several notebooks, are held in the Diocesan Archives of Krk (BAK) under the file *Ostavština svećenika Anta Pilepića* (Bequest of the priest Ante Pilepić).

Key words: Island of Krk, Kvarner, First World War, autobiographical writings, Ante Pilepić (1887 – 1968).